

מועד קטן ה

משה שווערד

1. ספר מי מועד

גמרא- "חטיטה אין חפירה לא"

בביאור החומר בחפירה על חטיטה, כתבו בתוספות לעיל (ב. ד"ה חטיטה) שחפירה היא מירחא יתירא. וכן כתבו ספר המאורות ור"י לוניל ושיטה לרבינו יחיאל מפארים כאן, ולפי"ז נמצא שאם אין הרבים צריכים להם אין להתיר מירחא יתירא. ורק אם הרבים צריכים להם מותר לטרוח מירחא יתירא. [אמנם הרא"ש ונ"י בשם הראב"ד מבארים שכודאי אף אם אין הרבים צריכים להם מותר לטרוח מירחא יתירא, אלא החומר בחפירה על חטיטה היינו שחפירה היא מעשה אומן וחטיטה אינה אלא מעשה הדיוט, ולשיטתם כל צורך הרבים מותר אף מירחא יתירא, אלא שאם אינן צריכים להם מותר רק מעשה הדיוט ואם צריכים להם מותר אף מעשה אומן, וכן נפסק להלכה בשו"ע (סימן תקמ"ד) ע"ש.]

ג) הרא"ש (בסימן ו') מבאר ש"אין צריכים להם" היינו שאין צריכים להם לצורך המועד כלל ומשו"ה ליחיד אף חטיטה אסורה. אבל לרבים חטיטה עכ"פ מותרת הואיל וצרכי רבים נעשית רק בעת הבטלה כמו במועד והוא כדבר האבד כמו שהבאנו לעיל משמו. ו"צריכים להם" היינו שצורך המועד היא (וכשיטת הרמב"ן) ומשו"ה חטיטה מותר ליחיד, ולרבים אנו מתירים אף חפירה. וכן נפסק להלכה בשו"ע סימן תקמ"ד.

2. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

חטיטה אין חפירה לא א"ר יוחנן לא שנו אלא שאין רבים צריכין להם אבל רבים צריכין להם אפי' חפירה נמי מותר. [1] פרש"י ז"ל בסמוך רבים צריכין להם שאין להם מים לשתות, ואינו נכון דא"כ מאי איירא דרבים אפי' זיחיד נמי לצורך אכילה ושתייה עושה כל מלאכה ואפי' בטורה גדול וכשם שקוצר ודש וזורה, [2] ובתוספות פירשו דרבים צריכין להם לשתות לאחר המועד ואפי' הכי חופרין מעכשיו כדי שיהיו מזומנים להם לאחר המועד לאלתר, אבל כשאין צריכין להם אפי' לאחר המועד לאלתר אין חופרין אלא חוטטין ומיהו חטיטה שרי כיון שיהיו צריכין להם לאחר זמן, ואינו נכון דכל שאין בו צורך במועד ולא לאחר המועד לאלתר למה נתיר בו אפי' חטיטה. [3] והנכון כמו שהיה מפרש הרמב"ן ז"ל דה"ק לא שנו אלא שאין הרבים צריכין להם אלא להרוחה בעלמא ומ"מ הרוחה יש להם אפי' במועד ולפיכך חוטטין שלא יצטרכו כולם למלאת ממקום אחד, אבל רבים צריכין להם במועד ואפי' בדוחק כלומר שיהיו המים יותר קרובים להם אפי' חפירה מותר, ודכותה גבי יחיד שצריך להם היינו שיהיו קרובים לו בביתו ושאיין צריך להם כי יש לו אפילו בקרוב עם הרבים אלא שהוא רוצה בהרוחה לעצמו לשתות משל עצמו.

3. ספר יוסף דעת

... אבל רבים צריכין להם אפילו חפירה מותר'. אף על פי שהוא טורה גדול ופרהסיא, וגם היה אפשר לעשות מקודם לכן וכיוצא מלאכתם למועד, אעפ"כ התירו משום שהוא עסק רבים, וכל צרכי רבים אינם נגמרים כי אם בשעת הבטלה שאז מתחברים כולם ועושים. ומכל מקום צורך המועד הוא, אבל אם אינו צורך המועד לא התירו מלאכת אומן זו של חפירת בורות (עפ"י נמוקי זקף).

4. לחם משנה הלכות יום טוב פרק ח

[ד] ... ועוד אמרו שם ולא חוטטין לתוכן צ"ל דהך חטיטה בתרא הוי כמו חפירה והוי טפי מחטיטה קמייתא שהתיר קודם וזהו שכתב כאן לתוכן:

5. תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

והיה עליך דמים - פי' רבינו חננאל נקיט ליה להאי קרא מפרשת מעקה דדמי להאי דהוי מכשול ...

6. תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

רמז לציון - דהאי קרא לא כתיב אלא לעתיד אבל לא בזמן הזה ומיהו משני דאיכא למילף מהתם.

7. חידושי הרישב"א מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

רמז לציון קברות מן התורה מנין. [1] יש שפירשו דאי לאו דאורייתא לא הווי רבנן שרו לציון במועד, וליתא דאפי' תיהוי דרבנן כדאי הוא לעשותו במועד דצורך רבים הוא, ואפילו תימא דחולו של מועד דאורייתא שהרי מסרו הכתוב לחכמים, [2] אלא הכי פירושא כי זה ודאי ענין גדול הוא ושמירה רבה ואי אפשר שלא יהא רמז לזה בתורה דאפילו מאי דאמרי אינשי רמיזא בתורה ללמוד ממנו דרך ארץ כדאמרי' התם (ב"ק צ"ב) וכל שכן זה, והיינו דכי מייתנין לה מיחזקאל מתמהינן דאכתי עד דאתא יחזקאל מאן אמרה והיאך יהיה ענין גדול כזה שלא יהיה נכתב, ומדהרינן שהרי מצינו ענין גדול כזה שלא נכתב עד שבא יחזקאל דכתיב כל בן נכר ערל לב פי' משומד וערל בשר פי' שמתו אחיו מחמת מילה לא יבא אל מקדשי לשרתני וריבותא משום ערל בשר הוא דאלו ערל לב סברא הוא ועל ערל בשר הוא דאמרינן עד דאתא יחזקאל מאן אמרה וכדפרש"י ז"ל, אלא ודאי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא כלומר עשה מקרא לסמכו עליו הכא נמי וכו'.

8. תורה תמימה שמות פרשת יתרו פרק יח

את הדרך ילכו בה - אמר ר' יהושע בריה דרב אידי, רמז לציון קברות מן התורה מנין, דכתיב והודעת להם את הדרך ילכו בה כח [מו"ק ה' א']:

כח יתכן דדריש הדרך ילכו בה ע"ד הלשון (קהלת י"ב) כי הולך האדם וגו', ומרמז דצריך להודיע בזה את הדרך האסור והמותר ללכת בה מפני הטומאה והטהרה, ואין הכונה מן התורה ממש דבאמת חיוב ציון קברות הוי מדרבנן כמבואר בנדה מ"ז א' ויליף שם מקרא דיהזקאל וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון, וכ"כ התוס' בב"ב קמ"ז א', ומ"ש רמז מן התורה מניין הוא לאסמכתא בעלמא, וכהאי גונא כתב רש"י בביצה ט"ו ב' לענין עירוב תבשילין דאמרו בגמרא מנא הני מילי וכו' ופירש"י אהיכא אסמכתא רבנן בתורה, וכ"כ בפיה"מ להרמב"ם פ"ק דניזיר לענין סתם נזירות שלשים יום, וע' בסה"מ להרמב"ם שורש א' וברמב"ן שם, ועיין מש"כ השייך לענין זה דציון קברות בפ' וישלח בפסוק ויצב יעקב מצבה:

9. ספר יוסף דעת

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא... - לפיכך נקראו נביאים וכתובים דברי קבלה, כי אין לך דבר הכתוב בנביאים שצריך תלמוד שלא נאמר למשה בתלמודו בסני, אלא שלא ניתן להכתב על ידו עד שבאו סופרים שבכל דור ודור וכתבום על פי רוח הקודש כפי שנגזר עליהם מששת ימי בראשית (מחזור ויטרי אבות, עמ' 462).

• תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

הא מקמי דליתי יחזקאל - כלומר לדידך דאמרת דבזמן הזה הוי מדאורייתא אם כן מקמי דליתי יחזקאל הוה ליה להקדוש ברוך הוא לאשמועינן דצריך ציון ומתריץ הרבה דברים דקים לן דאסורין מן התורה דלא כתיב בקרא אלא בהלכה עד דאתא יחזקאל והאי הכי נמי.

• חידושי הרישב"א מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

רמז לציון קברות מן התורה מנין. ... אלא הכי פירושא כי זה ודאי ענין גדול הוא ושמירה רבה ואי אפשר שלא יהא רמז לזה בתורה דאפילו מאי דאמרי אינשי רמיזא בתורה ללמוד ממנו דרך ארץ כדאמרי' התם (ב"ק צ"ב) וכל שכן זה, והיינו דכי מייתנין לה מיחזקאל מתמהינן דאכתי עד דאתא יחזקאל מאן אמרה והיאך יהיה ענין גדול כזה שלא יהיה נכתב,

בזה חיוב מה"ת, אלא דמסיני ניתן רשות לעשות גדר וסייג והוטל הדבר על החכמים לעשות משמרת למשמרת בכל דור ודור כפי שיוכשר בעיניהם לצורך השעה ע"ש. ובדבריו למדנו יסוד חדש בענין גזירות חכמים, שנלטו על כן מהללמ"מ. וידוע מה שנחלקו בזה הרמב"ם והרמב"ן בטהמ"ל (שורש א'). ועיין להמצי"ט ז"ל בקריית ספר בהקדמה (ספ"ה) שכתב כן בדעת הרמב"ן, שמפי קבלה הורשו החכמים מאתו ית' לחקן ולגזור ע"ש. ולדברי הקרן אורה מנזכר כן בגמ' כאן. אמנם כמה שהוכיח הקרן אורה דליון קצרות אינו אלא מדרבנן, מהא דאין מצינין אלא על הספיקות, עיין כמה שכתבנו להעיר בזה להלן (ע"ב) בד"ה ואין מצינין על הוודאות כו'.

ובקרן אורה כאן עמד ג"כ בזה, והוסיף להקשות עוד דהא אמרינן לקמן דאין צריך לציין על ודאי אלא על הספיקות, ודברים אלו טומאתן מדרבנן ואיך אפ"ל דליון מה"ת הוא. וכמד לבאך דבאמת אסמכתא בעלמא הוא, אלא דאי לא דהוי רמיזא באורייתא לא היו מתקנים הדבר הזה מאליהם שלא להפסיד את ארץ ישראל, ומשו"ה פריך רבינא עד לא חמי יחזקאל מאן אמרה, ואכתי רמז מה"ת מנין. ומשני גמרא גמירי לה, לאו דגמירי ליה מסיני לחייבי לעשות ציון, דודאי אין

11. קרן אורה מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

שם גמרא, אמר ליה רבינא לרב אשי הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמרה כו', משמע מכאן דציון קברות מן התורה היא. וקשה מפרק דם הגדה (גדה נ"ו ע"א) דאמרינן התם דאין זה אלא מדרבנן, ומייתי נמי התם קרא דוראה עצים אדם ובנה כו', וכן כתבו התוס' בב"ב דף קמ"ז (ע"א ד"ה מנין) וכתבו התם דהא דקאמר רמז לציון מן התורה מנין היינו אסמכתא בעלמא ע"ש, וקשה לפי זה מאי פריך עד לא אתי יחזקאל מאן אמרה, והיותר קשה, דהא אמרינן לקמן דאין צריך לציין על וודאי, אלא על הספיקות. כמו (סרכות) [סככות] ופרעות, ודברים אלו טומאתן מדרבנן, ואיך אפשר לומר דציון מן התורה הוא, ואפשר לומר דבאמת אסמכתא בעלמא הוא, וכדאמר ר"ש בן פי רמז לציון מן התורה מנין, משמע דאין זה אלא רמז בעלמא, אלא דאי לאו דהוי רמיזא באורייתא לא היו מתקנים הדבר הזה מאליהם, שלא להפסיד את ארץ ישראל, על כן אמר ר"ש בן פי רמז לציון מן התורה מנין, ומשום הכי פריך רבינא עד דלא אתי יחזקאל מאן אמרה, ואכתי רמז מן התורה מנין, ומשני גמרא גמירי לה, לאו דגמירי לה מסיני לחייבי לעשות ציון, דוודאי אין בזה חיוב מן התורה, אלא דמסיני ניתן רשות לעשות גדר וסייג, והוטל הדבר על החכמים לעשות משמרת למשמרת בכל דור ודור כפי שיוכשר בעיניהם לצורך השעה...

12. מהר"ץ חיות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

גמרא הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר. נ"ב עיין ס' המצות להרמב"ם שורש שני. ומה שהאריך הרמב"ן שם בהשגותיו. וביאר דברי הגמרא זאת על פי הכלל שבא לנו בקבלה אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ואסור להוסיף מאומה על תורת משה. ומקשה הש"ס שפיר ועד דאתי יחזקאל מאן אגמרינהו. דע"כ יחזקאל לא היה המחדש בדבר. דהרי אסור לחדש דבר על תורת משה. ומשני שהיו הלכות אלו מסורות בע"פ בהלכה מסיני. ויחזקאל אסמכי' על קרא. ולא חידש מצד עצמו מאומה כי מזמן משה באו לנו. ועיין תוספות יבמות ע"ב ד"ה לא ניתנה פריעה. ותוספות ע"ז נב ע"ב ד"ה תנהו:

13. מהר"ץ חיות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

שם לא יבא אל מקדשי לשרתני. נ"ב כבר התעוררו דבקרא ליתא תיבת לשרתני. אולם בהרבה מקומות מצינו דמובא בש"ס מקראות אשר לא נמצאו אצלנו על פי המסורה. עיין רש"י שבת נה ע"ב ד"ה מעבירים ודברי התוס' שם. ועיין עירובין יח ע"ב דמביא הש"ס דבאלקנה כתיב וילך אלקנה אחר אשתו. ולא נמצא אצלנו. ועיין רש"י זבחים קיח רע"ב ד"ה ולו תאנת שילה. ודף קיט ע"ב יהי כנה הארון כ' רש"י חפשי ולא מצאתי ע"ש:

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

קריאת שם על שם אבותיו בחיים

וכן אמר רבי עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל. ויש אחד מהראשונים שגרס רבי עוזיאל בר רבי עוזיאל, והיינו שקרא לו אביו בשמו [דבפשטות היה חי], ונמצא דמה שאנו מקפידים שלא לקרוא לבן או נכד וכו' בשם אביו בעודו חיותו, הם לא הקפידו בזה, ומצד ההלכה מותר הדבר. (ויש בזה סגולה לאריכות ימים). אך עכשיו מקפידים ע"ז.

15. בענין "וטמא טמא יקרא"

וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים. הענין הוא, לפי מה שמצינו בזוהר הקדוש (תיג גג, א), שנקרא המצורע 'מוסגר' לפי שנסגרו בעבורו שערי תפילה. ולכך יש לומר שכאן צריך בדוקא שאחרים יבקשו עליו רחמים. (מדרש יהונתן)

הענין שדוקא בחטא זה מצינו הענין שרבים יבקשו עליו רחמים, יש לפרש שחטא ננעים באים בעבור חטא לשון הרע, ומצינו בחטא לשון הרע שנענש הנחש ונתקלל יעפר תאכל כל ימי חייו והיינו שבכל מקום יהיה לו מאכלו ולא יבקש מהשם יתברך שום דבר, תנו לו ואל אשמע קולו. ולכן כאשר חטא האדם בחטא זה, שהעונש על זה שאינו יכול לבקש מהשם יתברך, צריך הוא שיבקשו עליו אחרים רחמים. (בית ישראל תוריע מצורע תשי')

וטמא טמא יקרא. בידבר משה כתב לבאר כפילות הלשון 'טמא טמא', לפי שהנעים באים על לשון הרע, וזאת רמזה כאן התורה, 'וטמא - היינו מי הוא טמא, מי שהוא 'טמא יקרא', שהוא קורא ומפרסם טומאתם וגנותם של אחרים.

וטמא טמא יקרא וכו'. הענין שצוה במצורע לקרא בסוף 'טמא טמא', הוא להודיע כי טומאת הפה גרמה לו זאת, על ידי לשון הרע, וכמו שאמר הכתוב וישעיה ה' הו' 'כי איש טמא שפתים אנכי'. ולכן גם הוא מכיבא צפרים שהם מצפצפים תמיד ויבואו ויכפרו עליו. וכן מצינו אצל הנחש, שאין עוד שום חיה שמוציאה לשונה הרבה כמו הנחש, והיינו להראות שדבר לשון הרע וכזה נענש. (תורת המנחה דרשה מד)

16. ספר מגדים חדשים

וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים. בעיון יעקב שבת (סו א) כתב לנאר, כי תפילה מזורע אינה מקובלת כלל כדאיתא בזוהר פ' מזורע (גג ע"א), ולכן צריך שיתפללו עליו אחרים, ומשו"ה הולך משה להתפלל על מרים ולא מרים עצמה, אעפ"י שיפה תפילה לחולה עצמו, במזורע שאני ע"ש. וע"ע בעיון יעקב סוטה (לג ב) שהביא לפרש כן בשם מוח"ז הגאון מהר"ש ע"ש. וכעין זה כתב בס' שמירת הלשון (שער הזכירה פ"ז) ע"ש. ובפרדס יוסף פ' תוריע (יג, מה) הביא כן מספר ילקוט האורים, ולא ראה דברי העיון יעקב. וע"ע בספר זרע שמשון עה"ת (ר"פ מזורע) שכתב כעין זה, וכתב דמשו"ה דוקא בחולי מזורע אמרו שצריך שיודיע צערו לרבים כו' ע"ש.

ויש להעיר בזה, דהנה בקוטה (לג ב) ובחולין (עח א) יש בנרייתא זו חוספת דברים, והכי איתא התם, וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים ע"ש. הרי מפורש דהוא לאו דוקא במזורע, אלא בכל מי שאירע בו חיה דבר צריך להודיע לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים. וכן בשבת שם ובחולין שם אמרו על חילן המשיר פירותיו דסוקרו בסיקרא כי היכי דליחזייה אינשי וליבעי רחמי עליוהי. וכן בנדה (סו א) דאמר ר' יוחנן להביא איתתא גלי לחברותיה כי היכי דלבעו עלך רחמים ע"ש. הרי

שאמרו כן גם על שאר דברים, ולא דוקא במזורע. ומצינו עוד במס' מדות (פ"ג מ"ב) כל הנכנסים להר הבית נכנסין דרך ימין כו' חוץ ממי שאירעו דבר כו'. וכ"ה במס' שמחות (פ"ו) ע"ש. וכתב התפא"י במדות שם, שעושה כן כדי להודיע צערו לרבים ע"ש. אמנם יש לקיים דברי העיון יעקב, דכוונתו דמשו"ה גילתה התורה ענה זו במזורע, משום שחפלתו אינה מתקבלת. ומוזה אנו למדין לענין שאר מאורעות הבאים על האדם שלפעמים תפלת אחרים מהני כשאין חפלתו מתקבלת. ועיין כה"ג בחוס' זבחים (מט ב) ד"ה ונכתביה. ובעיקר הענין מה שהעיר העיון יעקב, ממ"ש יפה תפלת החולה על עצמו מתפלת אחרים, עיין מה שכתבנו בזה במס' זבחות (ה' ב) בד"ה אין חבוש מתיר עצמו כו'. וע"ע בפירוש רבינו פרחיה במס' שבת שם, שכתב לנאר בזה דצריך להודיע צערו לרבים כו', דהוא משום אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים ע"ש, ול"ב.

17. ספר חלקת בנימין

אביי אמר מהכא ולפני עור וכו'. וקשה דמשמע הכא דקרא דלפני עור מחייב אף לעקור מכשול המונח מכבר ולא רק לאסור להניחו מתחילה [ובמהרש"א בח"א הרגיש בזה] וכי חייב לתת לחבירו עצה הוגנת מקרא דלפני עור דלכא' הוא רק איסורא שלא לתת עצה שאינה הוגנת וע' בשערי תשובה לרבנ"י בשער שלישי אות נ"ג ונ"ד וי"ל עפ"מ ש"כ בק"א דעיקר מאי דבעי הש"ס לאתויי הוכחה מן התורה מאי דלא אשכחן כה"ג בדוכתי אחריני ה"ט משום דבהך תקנתא איכא הפסד ארץ ישראל וכמבואר לקמן ה' ב' דבעינן למשקל הפסדה כנגד צורך הציון ולזה בעינן מקור שיהיו חכמים רשאים לעשות תקנה כזו ע"ש בק"א.

ולפ"ז י"ל דע"כ לא מיייתי מקרא דלפני עור אלא הוכחה דרצון התורה הוא שלא יהא מכשול לרבים וא"כ מסתברא דיכולים חכמים לחקן חיוב ציון אע"ג דאית ביה משום הפסד א"י ולעולם אין מביאים ראיה מקרא דלפני עור לחייב לעקור מכשול דהך חיובא לעולם מדרבנן הוא בציון קברות ומיייתי מיני' רק דשרי לעשות כן וע' בלשון תר"י מפריש כאן והוא כעין מש"כ.

18. ספר מגדים חדשים

אביי אמר מהכא ולפני עור לא תתן מכשול. / בספר לז שומע (מע"ר ל' אות מו), כתב להוכיח דאינו עובר בלפני עור אלא בעושה מעשה, אבל כמה שאינו מונע חבירו ממכשול, אעפ"י שחייב להפרישו אינו עובר בלפ"ע. [ושם (באות מו) כתב להעיר מסוגיין, דמשמע דעובר בלפ"ע אף שכבר נתון המכשול לפני העור, והוא אינו מסלקו ע"ש. וכן האריך בזה בשדי חמד (מע"ר ו' כלל כו אות כה) ע"ש.] ועיין בספר המקנה (כלל לא פרט ב') שהעיר ג"כ מסוגיין דמוכח דאיכא לפ"ע אף בשוא"ס ע"ש.

19. תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

רב פפא אמר סלו סלו - כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה ולא פליגי אלא אורחיה דמלתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה.

20. מהרש"א על מועד קטן דף ה/א

כל יומא הוי מקשי ליה בשבתא דריגלא כו' פרש"י משום דאתו כ"ל לפירקא ואי כו' הוה מכסיף עכ"ל. והוא דחוק דלא הוה מצי לפרוקי ומיכסף גם מה שפי' ושם דרך שהיה מחשב השעות איזה מהן להקשות כו' זה אינו במשמעות המקרא דושה דרך ונראה לפי שהקושיות בתלמוד על הרוב נחלקים לב' חלקים הא' קושיות הסותר כגון ורמינהו והא תנן הב' קושיות היתור כגון פשיטא ול"ל והא תנינא חדא זימנא וקאמר דבכל יומא דהוי שם תלמידים בבהמ"ד והיה לומד ודורש להם דברים שאינן פשוטים ואפשר שהיה בהן להקשות קושיות הסותר או קושיות היתור אבל בשבתא דריגלא שהיה שם קיבוץ המון עם היה דורש להן דברים הפשוטים לתלמידים אלא שלא היו פשוטים להמון עם ובדאי שלא היה בהן קושיות הסותר כיון דדברים פשוטים הן וכן לא היה בהן קושיות היתור דגם שהם פשוטים לתלמידים צריכים הם להמון עם וקאמר בזה התלמיד דהוה מקשי ליה בכל יומא והשתא לא הוה מקשי משום דהדברים פשוטים הם לו א"כ למה הוא בא בשבתא דריגלא לבהמ"ד שהרי לא היה צריך לדברים הפשוטים וקאמר דמ"מ הוא בא דשם לו הדרך דהיינו שהיה שם

ומחשב לו שכר הליכת הדרך מביתו לבהמ"ד וקאמר דשכרו הוא דאראנו בדבר חיזוש בישע אלהים
דהיינו בסייעתא דשמיא הגם שבכח שכל האנושי לא היה בדברים אלו רק דברים פשוטים אראנו בישע
וגו' דהיינו בסייעתא דשמיא נפלאות מתורתו וע"ד זה הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים:

21. ספר מגדים חדשים

כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה. הרמיד"א ז"ל במראית העין כאן כתב לפרש, כיון דהוא שם אורחותיו יש לו זכות לראות הנס בעיניו, כמ"ש רז"ל דכאשר הנס בזכותו עיניו מחזינה משרים, וז"ש זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה רואה דייקא. וזוה פירשו הראשונים הפסוק (תהלים נח, יא) ישמה לדיק כי חזה נקס, שרואה הנס בעיניו, ויאמר אדם אך פרי ללדיק, שיכירו ויאמרו כולם שהנס בזכותי ע"ש. והקדמה זו דרק כשהנס בזכותו זוכה לראות במפלת אויביו, הציא הרמיד"א ז"ל עוד בכמה מקומות, עיין בדפוס לפי (מערי' נ' אות טז) וש"נ.

ומקור הדבר הוא ממ"ש רז"ל גבי לוט הוצא ברש"י פי' וירא (יט, יז) אל תביט אחריו, זכות אברהם אמה ניגול אינך כדאי לראות צפורענות ואמה ניגול ע"ש. ובשפת אמת על תהלים (מזמור קיח) כתב לפרש בזה הפסוק ה' לי בעוזרי ואני אראה בשוגאי ע"ש. וכבר כתב לפרש כן בפנים יפות בפ' יתרו בפסוק אחס ראיתם אשר עשיתי למלכים, ובפ' וירא בפסוק ותצט אשמו מאחריו ע"ש.

22. שפת אמת על מועד קטן דף ה/א

בגמ' כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה פי' רש"י המחשב הפסד מצוה כו' ולולי דבריו נראה דמיירי אפי' שני הדרכים הם למצוה רק ששוקל לעשות המצוה שלא יבא מכשול ע"י כעובדא דההיא תלמידא שלא הקשה לר"י בשבתא דריגלא ופי' הריטב"א דאע"ג שהי' צריך לידע התירוץ נתישב בעצמו שיותר מכשול יוכל להיות מהשאלה ממה שלא ידע שאלתו ע"ש, ונראה דזה הכוונה זוכה כו' שכיון שמניח השאלה ע"י החשבון לשם שמים הש"י בעצמו מאיר עיניו ומוצא התשובה בעצמו, וכמו כן בכל המצוות כשממעט בכוונה לשם שמים הש"י מושיע לו בזה המיעוט, וז"ש אראנו בישע אלהים, ויתכן עוד לומר כי היא מדה במדה כי ישועות הש"י היא באופן שלא יבוא מזה שום נזק ומי שאינו מיישב עצמו כראוי תולה ח"ו הישועה לעונש, אבל זה השם אורחותיו מבין כשבא עליו יסורים ר"ל וכדומה ששכרן יותר מהפסדן וזוכה לראות בישע אלהים, ולאיש הזה מראה לו הקב"ה דרך הישועות שלו:

23. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

סייעתא דשמיא לכוון ההלכה כפי הדין בשבתא בריגלא לא מקשי ליה קרי עליה ושם דרך וגו'. וביאר הריטב"א (יסוד הדברים) דהיו כאן שתי דרכים לפני התלמיד דרך אחת להקשות, שבזה מתבהרים הדברים להרב, ומתוך משא ומתן נתרר הדבר ונמצא דלפעמים ישנה הרב דבריו משום קושית התלמיד, וזו התועלת ממה שהיה מקשה עליו, ויש כאן דרך שניה שלא להקשות דמיכסיף הרב מפני ציבור גדול, ודילמא לא יוכל להשיב ובחר התלמיד דרך השניה, וע"ז קרא עליו ושם דרך ששם הדרכים, ומחליט על דרך שניה. ואראנו בישע אלוקים, שיעזור הית"ש שלא יצא מכשול תח"י הרב, דהרי ליכא תלמיד שיכוון דרכו בשאלותיו.

24. מהרש"א על מגילה דף לב/א

וידבר משה את מועדי ה' וגו' מצותן שיהו קורין כו'. ... והא דנקט בברייתא שלש רגלים פסח ועצרת וחג ולא נקט נמי ר"ה ויוה"כ דכתיבי ג"כ בזו הפרשה י"ל דלא תיקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן וה"נ ר"ה ויוה"כ לא מקרו מזמן לזמן דיש לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ משא"כ בשלש רגלים דמצותן בזמן בענינו של יום ומה"ט נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין אם אומרים זמן בר"ה דלא מיקרי שפיר מזמן לזמן אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראייה ושמחת חגיגה:

25. תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד ב

אין מציינין - אין צריך ציון ואי גבי יום טוב מיירי הברייתא איכא לפרש אסור לציין ואסור לטרוח ביום טוב.

26. ספר חלקת בנימין

ה: הוד"ה אין מציינין. א"צ ציון וכו' והקשה בתרעק"א דעדיפא הול"ל, דאסור לציין, דמוטב ישרפו תרומה לפי שעה וכו' כדאמרינן בש"ס בכזית מצומצם אע"ג דמדינא בעי ציון וכן הקשה ברש"ש, ובשפ"א פי' דכוונת התוס' הוא אם רוצה לציין בפ"י שיש כאן טומאת מגע גרידא אבל ציון סתמא באמת אסור.

עוי"ל לפימש"כ בתוס' נדה נ"ז א' דלר"ש דקברי עכו"ם אין מטמאין באהל היכי ילפינן מקרא ובנה אצלו ציון דהא בעכו"ם משתעי ותירצו דלפי שעה

מציינין אף לטומאת מגע ומשא ועכו"ם מטמאין בהני טומאות וה"ל דמותר לציין על כזית מצומצם לפי שעה אלא דחיובא לית כאן שלא סמכו שיזכרו להסירו ומשו"ה לא רצו לחייב אבל רשות מיהא איכא ומשו"ה הוצרכו התוס' לפרש דא"צ לציין.

27. תידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ה עמוד ב

ולא על דבר שאינו מטמא באהל. פי' כגון שרץ ונבלה וכיוצא בהן כגון שדרה וגולגולת שחסרו כשיעור שינטל מן החי וימות, וטעמא דאין מציינין על דבר שאינו מטמא באהל פרש"י ז"ל כי אדם העובר עליהן אינו מצוי ליגע, ולהיסט נמי [שמא] ידרוס על עצם המת ויהיה טמא לא חיישינן דלא אזיל התם אלא ע"י נפוח ע"כ, ומה שאומר רבינו ז"ל דלא חיישינן להיסט שידרוס על המת לא מדין היסט ממש כהיסטו של זב שהרי לא מצינו לו חבר בכל התורה כולה וגם אין לו טומאה מדין מדרס, אלא היינו מדין משא כי כשהלך עליהן אולי הוא מסיטן בהלוכו שהוא מנענען וזה חשוב משא ולזה חששו בבית הפרס ג"כ להיסט כלומר שיסיטם ברגליו, ומיהו קשה לי מה שאומר רבינו ז"ל דלהכי לא חיישינן הכא להיסט דלא אזיל התם אלא ע"י נפוח כיון שאין כאן ציון מנא ידע שיש שם טומאה עד שיזהר לנפח, אלא ודאי טעמא דמילתא משום דמגע ומשא ליכא אלא כשהן נגליו ומסתמא חזי להו ומזדהר, ואם הם טמונין תחת הקרקע הא ליכא מגע ולא היסט שאינו מנענען.

28. שפת אמת על מועד קטן דף ה/ב

בגמ' אין מציינין על הוודאות, ק"ק הטעם למה לא יציינו דילמא איניש אחריני לא ידע, וגם קשה לשון הסיפא אבל מציינין על הספיקות הלא אפי' אינו ספק רק שלא נתפרסם לכל ודאי צריך לציין, ולע"ד הי' נראה לפרש הכוונה בדאיכא בה"ק וסביביו איכא נמי ספיקות כגון סככות ופרעות אז עושין הציון על הספיקות וממילא יבינו דעיקר המקום בה"ק היא ולהכי ציינו הסביבות ואה"נ כשאין ספיקות מציינין על הוודאין אך הראשונים לא פי' כן:

29. ספר חלקת בנימין

אמר ר"ש בן פזי רמו לציון קברות מה"ת מנין וכו'. ע' תוס' ב"ב קמ"ז א' דמה"ת פירושו אסמכתא בעלמא דציון קברות אינו אלא מדרבנן והקשה בק"א דהא אמרינן לקמן דאין מציינין על הוודאות אלא על הספיקות כגון סככות ופרעות דברים אלו טומאתן מדרבנן גרידא וא"כ ציון דבר תורה היכי משכ"ל ע"כ ע"ש.

מיהו בעיקר ההיא דלקמן דאין מציינין על הוודאות לכא' קשה דוכי מפני שהוא ודאי טמא כו"ע ידעי מזה ויפרשו והרי שפיר משכ"ל טומאה ודאית דלאו כו"ע ידעי מינה ולמה לא ליבעי עלי' ציון האמנם בריטב"א שם פי' דוודאות היינו דבר הידוע שיש בו טומאה, וספיקות לכא' הכוונה כשאין הטומאה ידועה [וע"ע בחזו"א או"ח סקל"ה] ולפ"ז לק"מ דודאי משכ"ל ציון בטומאה דאו' וכגון שאינו ידוע, וע"ע בק"א בסוד"ה אבל מציינין וכו'.

30. ספר חלקת בנימין

מוטב ישרפו עליו תרומה וכו'. יש לפרש דהא דקפיד אשריפת התרומה ולא אמרינן עדיפא מיני' דמוטב יבאו לידי אכילת תרומה טמאה/משום דעיקר דין ציון י"ל שהוא מצד חובת השמירה לתרומה דכתיב ב' משמרת תרומותי וכמש"כ באבני מלואים בתשו' סי"ח דישנה חובה בתרומה לשמרה שלא יבא לידי הפסד וביטול קדושתה אשר מה"ט אסור לבטלה בחולין [לבד מאיסור דרבנן דאין מבטלין איסור לכתחלה] ומשום דמוזהר עלי' לשמרה ע"ש וה"נ מוזהר שלא יבא לה טומאה וערש"י לעיל ה' א' בהיא דר"א דיליף לדין ציון מקרא ושמרתם וכו', וי"ל דהיינו עיקר דינא דציון, משום שמירת התרומה שהעמדת ציון הו"ל קיום חובה זו ואילו משום אכילת תרומה טמאה שמא לא היינו מתקנים כולי האי וערש"י כח"י [וכ"ה אצל הרי"ף] אהיה דלפני עור שכתב עשו ציון שלא יכשלו באותה טומאה לשרוף טהרותיהן ע"כ משמע דעיקר התקנה משום שמירת התרומה שלא יבאו לידי שריפתה.

והשתא א"ש מאי דנקט בסוגיין מוטב שישרפו עליו תרומה לפי שעה וכו' דכיון דכל עיקר תקנתא משום שמירת התרומה שלא יבא לידי הפסד, בהכי עדיפא לן שלא יציין בכה"ג, דע"י ציון יגרום הפסד יותר ודומיא למאי דאמרינן מוטב יחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה.

31. ריטב"א על מועד קטן דף ה/ב

אבל מצינין על הספקות פי' כשהן מטמאין באהל. ואלו הן ספקות פי' אלו הן ספקות מן הסתם סככות ופרעות ובית הפרס ומפרש לקמן סככות אילן המסך על הארץ פרעות אלו אבנים פרועות ויוצאות מן הגדר ופירש"י ז"ל בכאן וגם במס' נדה בשלהי פ' דם הנדה דסככות מיירי כגון שהאילן הזה הוא סמוך לבית הקברות ואידי שהוא מקום מופנה חיישי' דילמא איתרמי ער"ש בין השמשות וקברי התם או שנשים קוברו' שם נפליהן ומיהו לאו ודאי הוא אלא ספק ואע"ג דספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור מדאורייתא מ"מ כיון דמילתא דשכיח ואפשר הוא חשו חכמים והצריכוהו רבנן ציון ...

32. תוספות מסכת מועד קטן דף ה עמוד ב

מנפח אדם בית הפרס והולך - דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת וליכא לאחזוקי מקום טהור בטמא מספק אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות ומשום הכי הקילו דליכא ספיקא דאורייתא הם אמרו והם אמרו ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא בזמן הזה הילכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה ומן הדין אפילו נפוח לא צריך כי אם חומרא בטהרות שהחמירו חכמים בדבר ואמאי לא חייש שיהא מת בקרקע ואין נוגע בו ומטמא באהל אי נמי בלא המאהילים מן הצדדים הו' מטמאין לאדם באהל אלא שמע מינה דלא מטמא באהל.

33. ספר מגדים חדשים

תוס' ד"ה מנפח אדם כו' דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת כו'.
דברי המוס' ז"ב, דאם לא הגיעה המחרישה עד המת, א"כ צרור שנשאר המת בשלימותו, ואמאי אינו מטמא באהל כדן שדה שאבד בה קבר. גם מש"כ המוס' צקמון, ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא הלכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה, אינו מובן, הרי כתבו במחילה שאין המחרישה נוגע למת כלל. וראיתי בדו"ח להגרע"א ז"ל כאן שהעיר צוה"ל עוד הקשה

34. רש"י על מועד קטן דף ה/ב

רבי יהודה אומר - לעולם לא הוי בחזקת שנחרש, עד שיהא שם זקן או תלמיד חכם שיהא יודע שנחרש:

35. תוספות רא"ש על מועד קטן דף ה/ב

ר' יהודה אומר לעולם היא מטמאה באהל. שאנו תולין שמפני שאבד בה קבר נצטיינה ואין סומכין על קיום אילנות שבה לפי שאין בני העיר בקיאים במשנה זו שאין מקיימין בה אילנות ושמא לא כדין עשו עד שיהא שם זקן שהזקן אע"פ שאינו בקי שואלין אותו למה נצטיינה והתלמיד הוא בקי במשנה זו ויודע דאין מקיימין בה אילנות וכל דברי העיר מוטלין עליו למונען מן האיסור וכיון שהניחן ליטע ולקיים בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר, קתני מיהא בידוע שנחרש בה קבר אלמא בעי ציון ומשני דלעולם אין מציינין אלא שדה שאבד בה קבר והאי דקתני אינו יודע מה טיבה ספיקא זו היינו שאין [יודע] אם עמדה כתחלתה ומטמאה באהל או שמא נחרשה אחר כך עיין באילנות אם קיימו בה אילנות בידוע שנחרש אחר הציון ולא הספיקו לקוצצן עד שנחרש:

36. רמב"ם יד החזקה - הלכות טומאת מת פרק י

(*) מצא שדה מצויינת ואין יודע מה טיבה אם יש בה אילן בידוע שנחרש קבר בתוכה אין בה אילן בידוע שאבד קבר בתוכה כמו שביארנו והוא שיהיה באותו מקום זקן או תלמיד חכם שאין כל אדם בקיאי בכך ויודעין שמותר לנטוע בזה ואסור לנטוע באחרת.

[השגת הראב"ד - שאין כל אדם בקיאי בכך וכו' א"א לא כי אלא שאין הכל זריזים לקוץ ממנה האילנות שהרי אין מקיימין בה אילני מאכל ואין בה אילנות דקאמר שרואין שנקצצו ממנה בידוע שלכך נקצצו]:

1. חזון איש יו"ד סימן ריד לדף קלו

ה"ד, וצ"ב ט"ו ב' מרבינן שלא יודע כלב רע ולא יעמיד סולם רשוע מקרא דנחל תשים, ומאלי גרש בית הכנסת שיהא מותר נכונה מקום סכנה, ואי מיירי שאין משתמשין שם אי"כ אין הפטור משום שאינו בית דירה אלא משום שאין משתמשין, ונראה דכל גג שאין משתמשין פטור מן המעקה וכמ"ל. וצ"ב ט"ו תקימ צב"ל ד"ה וכן צ"ש ריטב"א [ומיחו צריטב"א מ"ק י"א א' לא כחז טעם הפטור משום דליירי צ"ג דלא רגילו בהיך צ"ו, אלא כחז דליירי צ"ג הפטור מן המעקה ולא פירש סיבת הפטור, אלא אהא דליחא בירי' דבגג עושה ג"ט וצמרפסת ו"טפחים כחז משום דבגג לא רגילו להלך וכ"ו צ"ג וחינו דכ"ג גג מקרי אין רגילין להלך לעומת מרפסת, וסיבת פטור בגג י"ג משום שאין דירה בבית שתחתיו, אבל הדין אמת שאם אין משתמשין בגג פטור שהרי כחז בש"מ צ"ק י"א א' ולכך צ"עין שיהי' בגג גבוה ו" משום שאין רגילות לעמוד על הגג כן כך אלא ליטב, אלא דכל שאין רגילות תשמש פטורין, וכן ה"ה בהא דאמרו צ"ק י"א א' בבית שאין תוכו ו" דפטור מן המעקה, וכן באין צ"ו דע"ד דאמר סוכה ג' א' דפטור, וכן בית האזרחות ובית הבקר, ובמאלי עסקינן אי משתמשין על הגג גמא פטור ואי אין משתמשין לעולם פטור.

ונראה דכל גג אינו בגג המכשולות שאין בחיובו מלוי כל כך שהעומד על הגג זכור צעצעו להזכר וגם הוא מנהגו שג' עולם וכמו שמוחר נעוה באינן ומותר לעלות לבנות הגגין יחטוהו בלא מעקה סביבו וכדאמר צ"מ ק"צ א' מפני מה ענה זה צ"גש ותהיה באינן ומסר אי"ע למיתה כ"ו אלא שבגג בית דירה חדשה תורה מנחת מעקה ולהקפיד על סכנת הניפל וצ"ה לריב"ז לתנאי בית תוכו ו" דע"ד ושידור שם אדם אבל המשמש על הגג שאין תחתיו דירה לא חייבה תורה מעקה והוי בגג פטור מעלה כעולם באינן.

והנה גם בבית שחייבה תורה מעקה לא חסרה תורה על האדם שלא יעלה על הגג בלא מעקה אלא על הצעלים לפשות מעקה וכן ענין מחודש שהרי לא דמי בגג לבד ולסולם רשוע דהתם יוכין תקלה שהכשול לא ידע להזכר ואי אפשר להזכירו לפרש מהכחיק אבל בגג אפשר להזכיר שלא יעלו ולא יתכן לקרותו על הגג חזק עד שחייבתו תורה, [וי"ל בדרך קלה דכשאו עומדין על פלי יחידית אין חושבין הדבר לסכנה רק כשהיודין על החמירות נחשב לסכנה וצ"ב שאי אפשר להזכיר הוא שאלה חמירות צעצעה אבל בגג שהעולה יודע להזכר אין כאן ענין חמירי רק כל העולה כשאלו אם יענה, והדעה תורה נחשב בגג צעלים כענין חמירי והחיוב להסיר משגול].

שם למטוטי צחי כנסיות וצחי מדרשות, וכן פסק הר"מ ט"א מהי רוחה הי"ג, ומשמע דלא למטוטי מטמה לחוד קאי, אבל אחתי חייב משום לאו דולא תשים דמים אלא משמע דלגמרי פטור, ויש לשי' נבי' דלאו בית הוא מי"מ הא מרבינן כל מידי דסכנה, והא מרבי' צ"עתי אף צ"ו בחזרו, ופסקה הר"מ שם

במצות מעקה יש לאו ועשה. ז"ל הרמב"ם בפ"א מרוצח הל"א — ג': מצות עשה לעשות אדם מעקה לגג שנאמר ועשית מעקה לגגך כו' וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ולא תשים דמים בביתך, עכ"ל.

הלאו של ולא תשים איננו מוגבל לחיוב עשיית מעקה, כן קבע הרמב"ם שם הל"ד, וז"ל: אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בה אדם וימות כו' וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך. ואם לא הסיר המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים, עכ"ל. לעומת זה העשה של ועשית מעקה נוהג בבית החייב במעקה בלבד, וחל רק בחיוב הבית במעקה ולא בשאר המכשולות, שלא כלאו שחל בכל המכשולות.

והנה איתא בסוגיא כאן שהבית שאין בו ד' על ד' הואיל ואינו ראוי לדירה פטור מן המעקה. ועולה הקושיא, למה יפטר בית זה מן המעקה, נהי שהעשה אינו נוהג דאינה דירת בית, עכ"ז יתחייבו הבעלים לבנות מעקה משום חיוב הלאו המחייב בהסרת המכשולות. ולמה לא יחשב גג הבית הזה למכשול וכדבר מסוכן ויהיה זקוק למעקה כדי לסלק המכשול אע"פ שאין בבית ד' על ד' ואינו ראוי לדירה.

וניתן ליישב קושיא זו בשני תירוצים. (א) י"ל שהבעלים אמנם חייבים לסלק את המכשול הקיים בגג הזה מפני הלאו, אלא שאינם מצווים לסלקו ע"י בניית מעקה. רשאים הם למנוע נזק מחמת הגג גם בדרכי שמירה אחרים. אך כל זה בבית שאין בו ד' על ד', אבל בד' על ד' העשה מחייב את בעל הבית לבנות מעקה דוקא.

(ב) א"נ י"ל שגג הבית אינו מכשול במציאות.

שונה גג מבור ברה"ר, כור ברה"ר הוא מכשול במציאות מפני שהבור נמצא במקום הלוך הרבים. מאידך הגג אינו נמצא במקום דריסת הרגל, ואינו איפוא מכשול במציאות ולפיכך אין הבעלים חייבים בשמירתו. רק כאשר חל העשה של מעקה נקבעה על ידו חלות השם של מכשול על הגג מפני גזה"כ מיוחדת, ואז חל גם הלאו של אי סלוק המכשולות. אולם כשאין עשה ליכא לאו, ולכן הבעלים של בית שהוא פחות מד' על ד' פטורים לגמרי ממעקה ומשמירת הגג.